

ФРЕСКЕ XIII ВЕКА У МАНАСТИРУ МОРАЧИ.

У једноме тешко приступноме пределу, потпуно одвојен од света налази се манастир Морача. Саборна црква његова, посвећена Успењу Богородице, сазирана је 1252. год. за владе српскога краља Уроша I. Њен ктитор је кнез Стефан, син великога жупана Вукана, првенца Немањина. Вукан је под својом влашћу имао Зету, и у области Зете на реци Морачи његов син Стефан подиже ову цркву.

Црква архитектуром својом припада оној групи српских цркава XII и XIII века, које су чиниле ефекта својим масама и пространим, мирним површинама својих зидова и код којих је све било срачуњено на пластичне ефекте. И основом својом она не излази из круга споменутих цркава. Сувише високо постављени прозори на северној и јужној фасади цркве сведоче, да је на тим фасадама споља био по један отворен портикус и једна пруга, која се јасно распознаје на северној фасади, обележава висину његову на тој страни.

Црква је у току векова више пута преправљана и данас се појављује у потпуно рестаурираном облику. По примеру румунских цркава она има споља изнад оба портала (западнога и јужнога) један заштитни кров и једна слика испод оваквога крова на Западу, која представља „духовне лествице“ Јована Климакса (слика је из 1616. год.), подсећа на сличну представу у цркви Сучавици у Румунији. Нарочито је од првобитнога живописа остало данас врло мало. 1574.—1577. год. црква и припрата добише нов живопис; 1643. год. изнад првобитнога живописа у параклису св. Стевана дође на новој малтерној кори нов живопис; у проскомидији је око 1616. год., изгледа, сликао слике исти „зуграф“ Георгије из Хиландара, који изради и слике око западнога портала споља; црквица св. Николе у манастирском дворишту има врло симпатичан живопис из 1643. год.

Од првобитнога живописа остале су само слике у тимпанону западних врата, у тимпанону врата између праве цркве и припрате и у јужном олтарском параклису (т. з. „ђаконикону“). Од последњих слика сачуван је само врло мали број. Међу њима нарочито падају у очи слике из живота св. Илије пророка. Несумњиво је, судећи по овим сликама, овај параклис био посвећен св. Илији.

Данас су сачуване само три слике из живота св. Илије, а од четврте се распознају фрагменти. Циклус слика је, изгледа, почињао на јужном зиду, па се у истој висини продужавао на северноме зиду. На западноме и источноме зиду, по свему судећи, није било слика из живота св. Илије.

На јужноме зиду очувана је слика, у којој је насликано повлачење св. Илије код потока Керита (Хората) источно од Јордана (Књига о царевима I,

гл. 17, 2—6.). У једноме стеновитоме пејзажу у једној пећини седи св. Илија. Десну руку подупро је о колено и на њу наслања своју главу. Лева рука почива му на колону леве ноге. Он је снажна фигура са дугом седом косом и са дугом седом брадом. Обучен је у пространу тунику и тежак огртач, који се закопчава фибулом испод грла, а опшивен је самуровином. Св. Илија је представљен скоро en face. Ну док му се ноге налазе у покрету на лево, дотле он окреће главу на

Сл. 1. Св. Илија у пећини. Фреска XIII века у манастиру Морачи.

десно и његове крупне пророчке очи гледају негде у даљину. Одозго с десна слеће гавран и доноси Илији у своје кљуну хлеб (сл. 1.).

На северноме зиду сцене из живота св. Илије теку с десна на лево. Источно од врата на тој страни представљен је св. Илија у кући удовице у Сарепти Сидожкој (Књига о царевима I, гл. 16, 7—16.). Св. Илија седи лево. У десној руци држи он дугачак развијен свитак, а лева му рука, склопљена у благослов, пружена је према удовици, која се појављује десно у отвору врата једнога града са горе изупчаним зидовима и са изупчаним кулама. Она на једноме беломе убрусу држи округао колач и пружа га Илији. Горе се чита натпис: „Вдовица малѡ(?) прѣсн. кь пророкѡ Или(и) приноси“ (Таб. I, десно).

Ова се сцена лево продужава у сцену, у којој је насликано, како св. Илија помазује Хазаила за цара Сирије, Јехуа (Јуја) за цара Израилу и Јелисеја за пророка на место себе (Књига о царевима I, гл. 19, 15—16.). Десно стоји пророк Илија. У левој руци држи стакаоце са светим уљем, а десном руком помазује главу Хазаила, који стоји пред њим погнуте главе профилном окренут на десно. Иза њега чека на ред Јеху (Јуј), да

буде помазан за цара. Иза св. Илије стоји пророк Јелисеј погнуте главе. Сасвим горе са неба се појављује Исус Христос у слици до појаса и у десној руци држи две круне, а у левој увијен свитак. Круне су намењене Хазаилу и Јују, а свитак пророку Јелисеју. Горе се чита дугачак натпис: „Пророѡ Илиа помазает на црѣство Азаил(а) вь Сьрии и Юса(?) сѣна Амесна на црѣство вь Иѣли и ѡвелѡ Юѣзла(?) проро(ка) в себе мѣсто“ (Таб. I, лево).

Циклус је, поуздано, завршавала сцена, која је одмах лево до мало пре споменуте била насликана. У њој је, судећи по фрагментима, који су остали,

Удовица доноси хлеб св. Илији (десно); Св. Илија помазује Азаила, Јуја и пророка Јелисеја (лево).
Фреске XIII века у манастиру Морачи.

било насликано уздизање на небо пророка Илије на огњеним колима (Књига о царевима II, гл. 2, 11—13.). Сада су сачувани само фрагменти од коња, који галопирају и у вихору однесе Илију на небо.

Стилски ове слике припадају у свему живопису XII—XIII века. Ту су озбиљни, достојанствени ликови, који и у дубоким емоцијама задржавају мирноћу позе и непокретљивост црта лица. Необично снажан утисак у слици св. Илије у пећини постигнут је контрастом, који се оцртава у покрету ногу и у покрету главе. И моћне драперије у великим наборима појачавају монументалност ових слика. Боје су интензивне и контрасти између њих су оштри. Пластичан елемент доминира и овде у живопису, као и у савременој архитектури.

Описане слике из Мораче врло су значајне. Оне допуњују онај узани круг слика из XIII в., који нам је до сада био познат, а у иконографији пружају редак пример сличних представа у ово доба и пре њега.

БЕОГРАД

ВЛАД. Р. ПЕТКОВИЋ